

NOG MAAR EENS OVER DE HERVORMING VAN DE RECHTSSTUDIES

Ik wil het dossier niet nog aandikken met een nieuwe baanbrekende suggestie een nieuwe combinatie of variante in het gemakkelijke spel van de veilig afgestudeerden, die met grote gemakkelijke met al maar nieuwe vakken jongleren op het ideale program.

Wij zijn thans trouwens in de parlementaire fase getreden. Trachten wij daarom even het bilan op te maken van de ontelbare voorstellen die in de voorbije vijftien jaar studie en commissiewerk zijn uitgewerkt.

Daarna wil ik onderlijnen dat een hervorming van het programma geen zin heeft zonder een grondige herziening van de werkmethode.

Dat laatste kan reeds onmiddellijk gebeuren langs een programma-tische weg. De Nederlandse sectie van onze rechtsgeleerdheid is reeds resoluut die weg ingeslagen en voor ons is het reeds niet meer zo dat wij alle heil van de wetgever willen verwachten.

I. Ik ga uit van de absolute gewenstheid van de volgende desiderata, die ik in alle voorstellen ongeveer terugvind en voor de motivering waarvan ik dan ook naar de artikelen en genoemde rapporten kan verwijzen.

.1 Ons huidig programma van de studies in de Rechten, daterend van 1929, is niet meer aangepast aan de eisen van onze tijd.

2. De kandidatuur moet meer in functie van de Rechtstudies worden gezien, en een integrerend deel van de Rechtsfaculteit uitmaken.

3. Het behoud van een cyclus van slechts vijf jaar, leidend tot een diploma dat toegang geeft tot alle thans voor de doctors in de rechten openstaande functies is gewenst om sociale en academische redenen. Verder delen we onze overtuiging mede dat een verlenging van de Universitaire cyclus toch nooit de laatste praktische en gespecialiseerde kennis van elk of de voornaamste beroepen kan vervangen.

4. Deze cyclus kan niet meer bekroond worden met de doctorstitel, die in practisch alle landen ter wereld een belangrijk persoonlijk werk veronderstelt, in de vorm van een proefschrift. Na het diploma van « meester in de rechten » of « licentiaat in de Rechten » zal het doctoraat dus een supplementair persoonlijk werk vergen.

5. Meer aandacht dient besteed aan de praktische oefeningen en het persoonlijk werk.

6. Er is zo iets als een gemeenschappelijk programma, dat door ieder meester in de Rechten moet gevolgd worden, die men zich niet kan voorstellen zonder vertrouwdheid met de materie van het burgerlijk, grondwettelijk, administratief recht enz.

Laat dit een eerste kader zijn voor ons verder onderzoek.

Grote « issues » blijven : enerzijds de opvatting van de kandidatuur, anderzijds het dilemma : specialisatie of algemene vorming.

Laten we een sterk diploma van Meester in de rechten maken, een volwaardig einddiploma, geen basisdiploma van algemene vorming. Laten wij de revalorisatie inzetten vanuit de Universiteit.

II. Wat kan — maximaal — van de Universiteit verwacht worden in deze revalorisatie ?

De Universiteit, zegt men, heeft drie taken, — de vorming van intellectuelen, de « education of mind », de term van Newman, — de bevordering van het wetenschappelijk onderzoek, — de opleiding tot bepaalde — de Universitaire — beroepen. Bij deze laatste komt vooral de direct-sociale rol van de Universiteit en haar plaats in de gemeenschap tot uiting.

1. Deze maatschappelijke verantwoordelijkheid van de universiteit is bepaaldelijk groot in België, gezien enerzijds de enorme investeringen, die op zeer grote hoogte gemeenschapsinvesteringen zijn voor de Universiteit en geen private, zoals bv. in de Verenigde Staten, en anderzijds gezien het grote krediet dat in België aan de Universiteit officieel wordt verleend, zeker met betrekking tot de Rechtsfaculteiten. Inderdaad, de titel welke toegang verschaft tot de maatschappelijk belangrijke bijna geofficialiseerde beroepen van practiserend geneesheer, practiserend advocaat enz. wordt door de Universiteit toegekend, zonder enige controle, tenzij formele van staatswege.

In de meeste nabuurlanden en de Verenigde Staten levert de Universiteit slechts een voorbereiding die bekroond dient te wor-

den door een staatsexamen, indien men de geneeskunde wil uitoefenen, voor de Rechtbank pleiten, enz.

Bovendien is het zo dat tussen het — met vrucht afgelegde — eindexamen van het 3e Doctoraat en de toga, de plaat aan de deur... alleen staat de eedaflegging, die slechts een formaliteit — in de goede zin van het woord — is. De kwaliteit van « stagiaire » wordt niet op het visitekaartje of de plaat vermeld. De stagiair kan onmiddellijk met de belangrijkste zaken belast worden. En precies degenen die het niet houden bij de eigenlijke stagiarezaken, pro-deo's, zaken van de patroon (waarvan het gemeenschappelijk kenmerk is dat zij geen duit in 't zakje brengen), maar zich beijveren om dadelijk een bloeiend cabinet op te bouwen, alleen zij zullen de stage overleven!...

Hieruit maak ik een eerste gevolgtrekking : de Universiteit, de Faculteit moet de Doctor of Meester in de rechten, voldoende geëquipeerd hebben, inzake praktische voorbereiding voor genoemde taken, en dit geldt in grote mate voor al juridische beroepen.

2. De direct-maatschappelijke verantwoordelijkheid van de Universiteit, waarvan sprake, brengt de eis mee van een zo economisch mogelijke aanwending van het potentieel aan kandidaten met het oog op de steeds evoluerende noden van de maatschappij die de Universiteit in haar programmering en opleiding op de voet moet volgen.

Wat men ook moge denken over het twistpunt van de specialisatie aan de Universiteit, iedereen stelt vast dat tal van domeinen van het door het recht geregelde maatschappelijk leven steeds meer aan de jurist, vooral de advocaat ontsnappen : ik noem : de vennootschappen, de sociaalrechtelijke conflicten, het fiscale, het economisch recht in zijn nieuwste verschijningen — zoals monopoliewetgeving, oneerlijke concurrentie, brevetten, auteursrecht, enz. Als het waar is dat steeds meer deze kwesties het privaat jachtterrein uitmaken van een variëteit van zaakwaarnemers, met een obscuur statuut, zonder waarborgen van deontologische aard, en zonder de grondige denktechniek van de jurist en de advocaat, dan is zulks zeer te betreuren. Inzover de oorzaak gelegen is in een gemis aan technische kennis — denken wij aan de balansleer inzake vennootschappen — aan vertrouwde domeinen van het recht met zijn eigen denktechnieken, enz. in deze mate moet de Faculteit haar scholing herzien. Dit weze een tweede punt waarmee dient rekening gehouden.

III. Maar nu komen we tot het essentiële. Wat is de uiteindelijke taak van de rechtstudies ? Is dit het aanleren van het recht, van de rechtsregelen ? Ik meen van niet. Het recht is een algemeen door de mens gecreëerd systeem dat geroepen is om de gedragingen en verhoudingen van de mens in gemeenschap te regelen in een geordend verband. Dit systeem moet vanzelfsprekend ter beschikking staan van de jurist, in actuele kennis van de beginselen en virtuele kennis van de concrete regelen.

1. Dat is een voorafgaande noodzakelijke bagage.

2. Daarnaast wordt van de jurist een concrete vertrouwdheid gevraagd met de menselijke fenomenen en problemen, individueel-psychologische, sociale en institutionele. Hier vinden de humane wetenschappen van de candidatuur hun plaats.

3. De band tussen de situatie en de passende regel is ééns gelegd op algemene wijze door de wetgever. Het zoeken naar de band voor de steeds nieuwe eenmalige gevallen is de taak van elke jurist. Dat moet hem op de universiteit geleerd worden : leren aandachtig zijn voor het concrete, leren denken met gezond verstand, en leren de werkelijkheid benaderen vanuit een in de gemeenschap aanvaarde regelingstechniek en rechtscategorieën, i.a.w., met een juridische « approach ».

De toepassing van de rechtsregel op de situatie gebeurt inderdaad niet mekanisch. Vereist is een werk van analyse. Dit moet aan de universiteit geleerd worden.

IV. Een gunstige hervorming van de rechtstudies zou, m.i., daarom en om de andere opgesomde redenen, in de volgende optiek moeten gezien worden.

1. In de kandidaturen moeten de humane wetenschappen behouden blijven, maar het accent moet daarin worden verlegd van de zogenoemde « algemene vorming », verlengde van humaniora, naar de wetenschappen van de sociale feiten, zowel de structuren als de instellingen.

2. Een aantal basisleergangen van het klassieke type moeten behouden blijven, in de vorm van de lessen, informatieve uiteenzettingen, lezingen, bedoeld om de studenten in te wijden in de problemen oplossingen en beginselen van de verschillende grote do-

meinen van het recht, die elk hun eigen denktechniek hebben. Dit programma moet gemeenschappelijk zijn voor elk student.

3. De scholing in de juridische analyse moet daarna haar onvervangbare plaats vinden, normaal in het laatste jaar, ditmaal in de vorm van gevallen-onderzoek, voorbereid door de studenten en onderworpen aan de bespreking in de klas onder leiding van een professor. En hier kunnen de verschillende speciale domeinen van het recht aan bod komen, met een beperkt aantal studenten, die hier vrij hun keuze hebben gedaan.

V. Lichten we dit plan even toe :

A. De kandidaturen.

1. In het kader van wat zopas als doelstelling werd aangegeven moet voorzeker de sociologie worden ingevoerd als verplicht vak, niet de inleiding tot, maar waarachtig de positieve studie, met toespitsing misschien naar de rechtssociologie die in België weliswaar nog moet gecreëerd worden. Misschien zal men verkiezen de algemene sociologie in de kandidatuur en de eigenlijke rechtssociologie verderop als een keuzevak te programmeren.

2. Algemene instemming schijnt verworven inzake het overhevelen naar de kandidaturen van de economie, basisinleiding in de economische aspecten van het sociaal leven en enkele grote technieken van de handel, het geld- en kredietwezen; de productiekostenberekening en de prijsvorming; de licencies zullen erdoor ontlast worden.

3. Algemene instemming geniet gelukkig ook de invoering van de strikt noodzakelijke inwijding in de boekhoudkundige technieken, aangevuld misschien, in de kandidatuur of verderop, van een waarachtige balansleer. Anders dan in de meeste suggesties zou ik deze hulpwetenschap of, techniek op het programma van de kandidaturen plaatsen.

4. Van de thans op het programma voorkomende vakken, die de humaniora-vorming aanvullen in de zin van de filosofische vorming, moeten voorzeker behouden worden, de psychologie, de filosofische experimentele of beide, de logica, de moraal, filosofische moraal of positieve zedenkunde.

Een leergang van algemene wijsbegeerte in de zin van een geschiedenis van wijsgerige stelsels, met verwijzing (zeker in een Universiteit als de onze) naar de problemen van de metafysica, lijkt mij

onontbeerlijk als brede historiserende en epistemologische basis voor de drie andere leergangen. Wat de mogelijke materie van de « wijsgerige grondslagen van het recht » aangaat, daarmee moeten de studenten van de kandidatuur ongetwijfeld in contact worden gebracht: Een afzonderlijke leergang lijkt mij niet vereist, maar wel de inschakeling ervan in een cursus van « Inleiding tot het recht ». De « Wijsbegeerte van het Recht » zou anderzijds verderop in het vrij programma van het laatste Licentiejaar voorkomen.

5. Het zeer uitgebreide programma — 5 vakken — in de algemene geschiedenis leek de meesten terecht — overdreven zwaar. Ik zou beslist de voorkeur willen geven aan een « geschiedenis van de politieke instellingen en het publiek recht » — zoals in het buitenland veelal geprogrammeerd wordt, en die dus de pendant en noodzakelijke aanvulling wordt van de vanzelfsprekend te behouden leergang van « Geschiedenis van het privaat (liever van « burgerlijk ») recht », aangevuld door een inwijding in de « geschiedenis van de politieke en sociale ideeën vanaf de 18e eeuw », die in zo belangrijke mate ons huidig erfgoed aan gedachten en structuren en instituties hebben beïnvloed.

6. Behouden weze vanzelfsprekend het Romeins Recht — hoewel ik dit in belang enigszins zou willen gereduceerd zien. De poging om het te actualiseren als « Romeins Recht in zijn betrekkingen met het Burgerlijk Recht » lijkt mij overbodig en voorbarig in de kandidatuurjaren. De « Inleiding tot het Recht » (niet zo pretentieloos en onjuist als de « Encyclopedie ») zou ik als dé belangrijke leergang van de 2e kandidatuur willen zien. Hier is gelegenheid om de wijsgerige grondslagen van het recht aan te snijden, zelfs de eeuwige kwestie van het ambigue « natuurrecht » — tenzij men hiervoor een andere leergang zou voorzien, — maar een echte « kritiek van de wetenschappen », zoals door de studenten voorgesteld, zou pas later kunnen komen, als een wijsgerige reflectie op deze wetenschap en haar methodes, nadat men een eindweegs deze methodes heeft gevolgd. Wat wél dient aangegeven is de eigen methodologie van het recht, de wijzen van rechtsvinding, de regelen van interpretatie en aanwending van de regel. Samen met de relativiserende sociologische situering van het recht, moet zulks de toekomstige jurist wapenen tegen alle latere dogmatismen en de fenomenologie uitmaken van de eigenlijke juridische ontleding. Een speciaal practicum zou dienen gevoegd bij deze bepaalde leergang, met onderzoek van markante voorbeelden van rechtsvinding en interpretatie in concrete gevallen.

De overheveling van het staatsrecht naar de kandidatuur lijkt zeer passend, niet alleen ter ontlasting van de licentiaten, maar ter stoffering van een « kandidatuur in de rechten », op voorwaarde dat het geen politieke filosofie wordt.

7. Blijven nog de literaire vakken en het Latijn. Al de jongeren, collega's en studenten, die U gaat ontmoeten, hebben met het Latijn afgerekend. De direkte relatie tussen ons recht en het Latijn verloopt langs het Romeins recht en een reeks adagia, die in hun kernachtigheid zo onprecies zijn dat het gebruik daarvan als argument voor een stelling, laat vermoeden dat de echte klemmende argumenten ontbreken. Een cursus in « juridisch latijn » heeft geen zin tenzij in de vorm van de noodzakelijke lezing van de Pandecten en de Digesten, in het kader van het Romeins recht, ten voordele dan, wel te verstaan, van een betere kennis van het Romeins recht.

En zelfs dit laatste wordt in twijfel gesteld als men ook de collegestudenten zonder Latijns diploma tot de Rechten zal toelaten — waarover kan getwist worden, maar wat in elk geval het sociaal voordeel zou hebben dat de beroepskeuze — in negatieve zin — niet onherroepelijk op 12-jarige — maar op 18-jarige ouderdom zou geschieden. Wat er ook van zij, de jongeren kunnen zich troosten : indien men thans nog het latijn behoudt, wij zullen voor onze kinderen al wel een andere regeling hebben bevochten.

Voorzeker, de studie van het latijn is niet overbodig — zomin als de aardrijkskunde —, zomin als die van de literaire vakken, maar zij gebeurt in de humaniora. Gebeurt zij daar onvoldoende, de Universiteit moet zich niet opwerpen als de redder van de humaniora voor bepaalde beroepsmensen, die niet meer dergelijke algemene cultuur nodig hebben dan andere categorieën. En wij weten al lang dat het recht niet meer die « ars verbosa » is, die, om zich uit te drukken, de taal van de kunstenaar zou nodig hebben. Een zevende jaar latijn en literaire geschiedenis zullen trouwens de hyaat niet vullen.

Een veel bedenkelijker hyaat schijnt mij te zijn het gebrek aan kennis van moderne talen die voor een jurist van een klein land als het onze, bij de drempel van allerlei internationale integratieschema's onontbeerlijk is.

(Wordt voortgezet)

Prof. R. DILLEMANS.